

Στα ίχνη του Ολοκαυτώματος

Βιωματική διαδρομή τριών σταθμών για τον αφανισμό των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

Της ΓΙΩΤΑΣ ΜΥΡΤΣΙΩΤΗ

Μία δεκαετία και πλέον έχει περάσει από τότε που ο πρώην δήμαρχος Γιάννης Μπουτάρης άρπαξε τη σκυτάλη της μνήμης από τους επιζώντες του Ολοκαυτώματος για να σπάσει τη σιωπή και να μετατρέψει σε συλλογική κραυγή το μεγάλο τραύμα του παρελθόντος που έκρυβε η Θεσσαλονίκη κάτω από το χαλί. Εκτοτε η πόλη αναμετριέται με αυτό το βάρος της ιστορίας, η γνώση της ιστορικής έρευνας βαθαίνει, οι μαρτυρίες αυξάνονται, οι εναλλακτικές φωνές για την αναζήτηση και τη διάδοση της αλήθειας μέσα από την τέχνη και τις δράσεις πληθαίνουν. Μια νέα, ανατρεπτική προσέγγιση του εκτοπισμού και της δολοφονίας των Εβραίων Θεσσαλονικέων στο Αουσβιτς επιχειρούν από κοινού η εταιρεία θεάτρου Γκραν Γκινιόλ και η ομάδα πολιτιστικών διαδρομών Thessaloniki Walking Tours. Το βιωματικό «Λίγο φαί για τον δρόμο» –ορμώμενο από το φαγητό που πήραν μαζί τους όταν αναχώρησαν για τα ναζιστικά στρατόπεδα του θανάτου– προσεγγίζει με ένα πρωτότυπο πείραμα μία από τις πιο μελανές σελίδες της ιστορίας.

«Δεν είναι μια από τις συνηθισμένες ξεναγήσεις μας. Είναι μια βιωματική διαδρομή στον τόπο και στον χρόνο που στοχεύει το αόρατο να γίνει ορατό», εξηγεί στην «Κ» η δημοσιογράφος Εύη Καρκίτη, ψυχή του Thessaloniki Walking Tours.

Λάθη και λήθη

Δύο ήταν τα κρίσιμα ζητήματα για τους συντελεστές. Το γεγονός ότι πολλοί δεν μπορούν να κατανοήσουν σε βάθος τι ακριβώς συνέβη στη Θεσσαλονίκη, πώς δηλαδή μια κοινότητα ριζωμένη στην πόλη επί αιώνες, ξεριζώθηκε. Το δεύτερο είναι ότι η πόλη μεταπολεμικά δεν γίνεται τόπος μνήμης. Η τριπλή διαδρομή –περιπατητική, οδική, θεατρική– εστιάζει ακριβώς σε αυτό. «Να κατανοήσουμε ότι το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης είναι δική μας υπόθεση, είναι η δική μας ταυτότητα: να βιώσουμε αυτό το κομμάτι της ιστορίας μέσα από τα λάθη μας, μέσα από τη λήθη μας: να διαχειριστούμε το τραύμα που άλλαξε για πάντα την ταυτότητα της Θεσσαλονίκης», διευκρινίζει η κ. Καρκίτη.

Για να το πετύχουν, ένωσαν δεξιότητες και ματιές στο θέμα του Ολοκαυτώματος και έσκηψαν σε σεβασμό στα γεγονότα. Το επικαιροποιημένο υλικό και οι καινοτόμες παρεμβάσεις σε συνδυασμό με πρωτότυπα κείμενα (Κωνσταντίνου Μαυρόπουλου) και μουσικές συνθέσεις (Χρύσας Λαζαρίδου και του Χρήστου Γκουγκούμα) δίνουν μια άλλη διάσταση στο ζήτημα του Ολοκαυτώματος με ανατρεπτικό και συμπεριληπτικό τρόπο.

Τρεις σταθμοί αυτής της διαδρομής ενισχύουν τη συλλογική μνήμη. Πρώτος, η περιπατητική αφήγηση στα δυτικά του κέντρου με σημείο εκκίνησης τη βίλα Πετρίδη και με τη βοήθεια της τεχνολογίας AI αναζητούνται τα ορατά και αόρατα ίχνη του εκτοπισμού των Εβραίων προς το Γκέτο Χιρς και τον Παλιό Σιδηροδρομικό Σταθμό απ' όπου τον Μάρτιο

του 1943 αναχώρησαν τα πρώτα τρένα για το Αουσβιτς. Δεύτερος σταθμός είναι η διαδρομή των θεατών με ένα λεωφορείο-χώρο μνήμης από τον Σταθμό σε μια σκοτεινή βιομηχανική αποθήκη που ακολουθεί νοερά την πορεία των Εβραίων. Εκεί τελείται η τελευταία πράξη του δράματος με μια ξεχωριστή παράσταση σε σκηνοθεσία Χρήστου Παπαδημητρίου.

«Η χρήση των ακουστικών ως πλοηγός –μια φωνή απρόσωπη, αυθαιρετή, αυθυπαρκτή– διατρέχει την παράσταση από την αρχή ως το τέλος», διευκρινίζει ο σκηνοθέτης. «Οι αφηγήσεις δεν είναι γραμμικές. Αποκρυσταλλώνουν την αλήθεια μέσα από ιστορικά γεγονότα, μαρτυρίες επιζώντων, λογοτεχνικά κείμενα των Ιωάννου, Χριστιανόπουλου, Νίτσε, Αλιγκέρι», λέει ο κ. Παπαδημητρίου. «Πρόθεσή μας ήταν να φτιάξουμε μια καινούργια γλώση

Οι συμμετέχοντες περπατούν, ανεβαίνουν σε ένα λεωφορείο-χώρο μνήμης και καταλήγουν σε μια σκοτεινή αποθήκη σε μια νοερή πορεία προς το Αουσβιτς.

σα αφήγησης. Ένα περιβάλλον με το οποίο οι θεατές γλιστρούν στα γεγονότα μέσα από τις φωνές των ανθρώπων εκείνων που έφυγαν, εκείνων που έμειναν, εκείνων που δεν ήθελαν να γνωρίζουν».

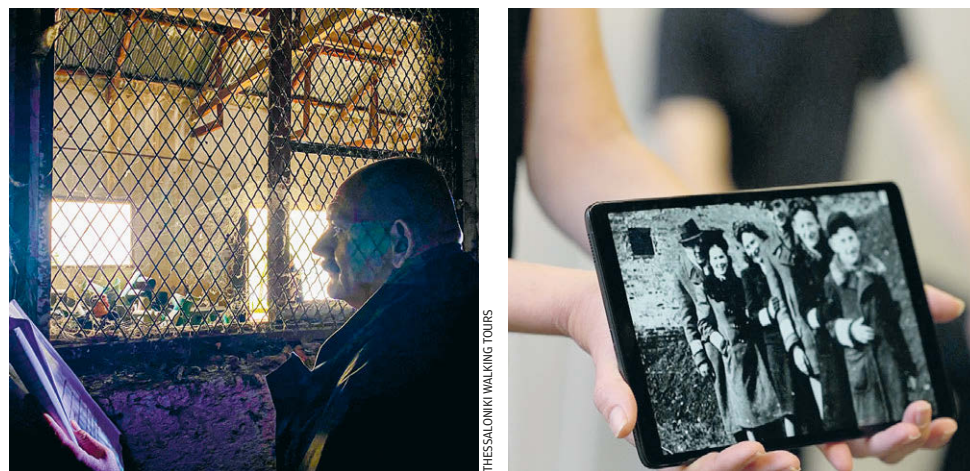
Η παράσταση έρχεται να συμπληρώσει το ιστορικό συμβάν. «Δεν αισθητικοποιεί το Ολοκαύτωμα, ούτε εκβιάζει το συναίσθημα αλλά με μια μαεστρία της δραματουργίας ακουμπάει στο πολιτιστικό αποτύπωμα της

εβραϊκής κοινότητας», διευκρινίζει ο ηθοποιός Στάθης Μαυρόπουλος. Το τοπικό αναδεικνύει την οικουμενικότητα όχι μόνο του Ολοκαυτώματος αλλά συμπεριληπτικά κάθε φυλετικού, ταξικού και κοινωνικού διαχωρισμού. «Είναι ένας οδηγός για μια αέναη σύνδεση με αυτό που χάθηκε για να καταλήξει σ' ένα παράλληλο σύμπαν», όπως λέει ο σκηνοθέτης, «στις ψυχές των ανθρώπων που εξαλύθηκαν στο Αουσβιτς, οι οποίες, παραφράζοντας την "Τζιοκόντα" του Νίκου Κοκάντζη, έγιναν αέρας και τις εισπνεύσαμε στη Θεσσαλονίκη».

Η βιωματική διαδρομή «Λίγο φαί για τον δρόμο», διάρκειας 125 λεπτών, κάνει πρεμιέρα στις 19 Απριλίου. Κάθε Παρασκευή, Σάββατο και Κυριακή. Διάρκεια έως 26 Μαΐου. Συμμετέχουν αουστρά 50 άτομα. Απαιτείται προκράτηση θέσεων.

Η περιπατητική περιφόρμαν «Λίγο φαί για τον δρόμο» διοργανώνεται μόνο βραδινές ώρες.

Αριστερά, ο ηθοποιός Διονύσης Καραθανάσης σε πρόβα από την παράσταση στον τελευταίο σταθμό της διαδρομής. Δεξιά, τεκμήρια και φωτογραφίες της εποχής υποβοηθούν την αφήγηση.

Ο «Αυτοκτόνος» και ο γρίφος του Παπαδιαμάντη

Του ΝΙΚΟΛΑ ΖΩΗ

«Εξί μονόφυλλα, γραμμένα με μολύβι κι από τις δύο όψεις. Χαρτί πολύ φθαρμένο, χρώματος γαλάζιου ξεθωριασμένου, εκτός από τα δύο τελευταία μονόφυλλα που είναι χρώματος πρασινωπού». Έτσι περιέγραφε ο ομότιμος καθηγητής Βυζαντινής Φιλολογίας Φώτης Δημητρακόπουλος στο βιβλίο του «Το λάβαρον. Ανέκδοτες παπαδιαμαντικές σελίδες από το Αρχείο του Απόστολου Γ. Παπαδιαμάντη» (εκδ. Καστανιώτη) το χειρόγραφο ενός εξαιρετικά δυσανάγνωστου και ημιτελούς διηγήματος του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Ο τίτλος του είναι «Ο αυτοκτόνος» (1891) και περιγράφει τις αγωνίες του κεντρικού χαρακτήρα, του Σακελλάριου, ο οποίος ζει βυθισμένος στην ένδεια. Καθώς όμως το διήγημα στις μέχρι πρότινος εκδόσεις του ήταν εν μέρει ακατανόητο, πριν από μερικά χρόνια κίνησε την περιέργεια της φιλόλογου Λαμπρινής Τριανταφυλλοπούλου.

Τι διαπίστωσε η φιλόλογος; Στα «Απαντα» (εκδ. Σακαλής) του Σκιαθίτη συγγραφέα που κυκλοφόρησαν το 1954, σε επιμέλεια του φιλόλογου Γεώργιου Βαλέτα, ο «Αυτοκτόνος» είχε εκδοθεί εσφαλμένα ως το σύμφυρμα των τριών σχεδιασμάτων του, τα οποία θεωρήθηκαν ως διαφορετικά μέρη του διηγήματος. Το ίδιο συνέβη και στα «Απαντα» (εκδ. Δόμος) που εκδόθηκαν υπό τον φιλόλογο Νίκο Δ. Τριανταφυλλόπουλο το 1985 επαναλαμβάνοντας την εκδοχή Βαλέτα, η οποία μάλιστα είχε παραναγνώσεις και αυθαιρείες. «Τα δύο πρώτα σχέδια είχαν εκδοθεί το ένα ως συνέχεια του άλλου, αντιλήφθηκαν όμως ότι το Β' σχέδιο ήταν μια νεότερη εκδοχή του Α', χωρίς να το αντικαθιστά πλήρως, καθώς κάποια σημεία του πρώτου σχεδιασμού αναπτύσσονται στο δεύτερο», λέει στην «Κ» η Λαμπρινή Τριανταφυλλοπούλου, η οποία είχε καταθέσει μια πρώτη εκδοτική πρόταση το 2017, που περιελάμβανε ξεχωριστά τα τρία σχέδια και το 2020 συμπεριελήφθη στον τόμο «Τα Αθηναϊκά» (εκδ. ΜΙΕΤ).

Η αρχή της ιστορίας του «Αυτοκτόνου» γίνεται στο Α' και στο Β' σχέδιο, ενώ το Γ' αποτελεί τη συνέχεια τους. Για να λυθεί ένας τέτοιος φιλολογικός γρίφος, η κ. Τριανταφυλλοπούλου χρειάστηκε να μελετήσει πολύ επίμονα το δυσανάγνωστο χειρόγραφο. Της παρέιχε πρόσβαση σε αυτό η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, η οποία το 2021 απέκτησε το Αρχείο Παπαδιαμάντη. Η φιλόλογος είχε στη διάθεσή της το χειρόγραφο σκαναρισμένο σε πολύ υψηλή ανάλυση. «Έκανα και πολλές επισκέψεις στην ΕΒΕ, γιατί όσα δεν μπορούσα να διαβάσω στο μεγεθυμένο χειρόγραφο, ίσως να διακρίνονταν στο ανάγλυφο του χαρτί», λέει.

Η νέα εκδοτική πρότασή της για τον «Αυτοκτόνο» κυκλοφόρησε μόλις από την

ΕΒΕ σε έναν πληρέστατο τόμο. Δεν κατάφερε να αποκοδοποιήσει ολόκληρο το κείμενο. «Υπάρχει ένα τμήμα», λέει, «που δεν το έχω διαβάσει ή το διαβάσω πολύ μεγάλη επιφύλαξη. Πρόκειται για μισό σελίδα του Α' σχεδιασμού που είχε διπλωθεί στη μέση, και επειδή η μια πλευρά έμεινε εκτεθειμένη στο φως, ξεθωριασε. Δεν τη χρησιμοποίησα γιατί είχε αντικατασταθεί από το Β' σχέδιο. Και υπάρχει μια αράδα που επίσης δεν κατάφερε να διαβάσω, γιατί σε εκείνο το σημείο το χαρτί είχε διπλωθεί και σκίστηκε».

Το συγκεκριμένο χωρίο περιγράφει τα βάσανα του Σακελλάριου με τη σπιτονοκοκυρά του. Είναι ένας από τους λόγους που τον κάνουν να κλέψει ένα ζυγάρι. Το διήγημα όμως δεν φθάνει έως την αυτοκτονία. «Πιστεύω, βάσει της λογικής και της ανάπτυξης του κειμένου, ότι ο ήρωας δεν αυτοκτόνησε», λέει στην «Κ» ο πρόεδρος του Εφορευτικού Συμβουλίου της ΕΒΕ, Σταύρος

Η νέα έκδοση για τον «Αυτοκτόνο» κυκλοφόρησε σε έναν πληρέστατο τόμο.

Τα φθαρμένα χειρόγραφα του διηγήματος μελετήθηκαν εκ νέου και η Εθνική Βιβλιοθήκη κυκλοφόρησε μια νέα εκδοτική πρόταση.

Ζουμπουλάκης, που στην εισαγωγή της έκδοσης γράφει για όλους τους «Αυτοκτόνους» του Παπαδιαμάντη. «Γενικά στα έργα του, όσοι έχουν αυτοκτονικό ιδεασμό, όπως ο ήρωας στα «Ρόδινα Ακρογιάλια», τελικώς δεν το κάνουν», λέει ο κ. Ζουμπουλάκης. «Το πιο συγκινητικό», καταλήγει, «είναι ότι στον Παπαδιαμάντη αυτοκτονούν κυρίως γυναίκες και συγκεκριμένα αθώα κορίτσια. Τα οποία δεν είχαν κανέναν πειρασμό, κανέναν ιδεασμό αυτοκτονίας. Αλλά δεν αντέχουν την κακότητα, τη συκοφαντία. Θεωρώ συγχλογιστικό το "Νησί της Ουρανίτας", γιατί η ηρωίδα αυτοκτονεί και έπειτα αγιάζει. Όταν πγαίνουν στον τάφο της οι φράδες, μοσχοβολάει. Το στοιχείο αυτό ο Παπαδιαμάντης το χρησιμοποιεί για να δλωήσει την αγιότητα».

ΑΤΖΕΝΤΑ

• **Η παρουσίαση** του βιβλίου του Μιχάλη Δημητρίου «Δεν είμαι η Μαρία... είμαι η Κάλλας», θα γίνει τη Δευτέρα 15 Απριλίου στην αίθουσα Γιάννης Μαρinos του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών. Για το βιβλίο θα μιλήσουν οι Μαρία Αντωνιάδου πρόεδρος ΕΣΗΕΑ, Γιάννης Σμαραγδής σκηνοθέτης, Φώτης Παπαθανασίου διευθυντής Β&Μ Θεσσαλονίκης και ο Αλέκος Παπαδόπουλος πρώην υπουργός. Συντονίζει η δημοσιογράφος Αλεξία Κουλουρή. Στις 19.00.

• **Για το «Έτος Κάφκα»** και με αφορμή τρεις παραστάσεις της Ομάδας Σημείου Μηδέν, «Μεταμόρφωση», «Σωφρονιστική Αποικία», «Αναφορά σε μια Ακαδημία» θα γίνει συζήτηση μεταξύ του Σάββα Στρούμπου και του Νίκου Κοσκινά για τις προσωπικές και τα όρια θεατροποίησης του Κάφκα. Ινστιτούτο Γκαίτε, Ομήρου 14-16, Δευτέρα 15 Απριλίου, από τις 18.30 έως 20.30, με ελεύθερη είσοδο.

• **Μια παράσταση** που μνησθηκε και βραβεύθηκε, η παραγωγή του Εθνικού Θεάτρου «Goodbye, Lindita» (φωτογραφία) σε σκηνοθεσία Μάριο Μπανούσι, επιστρέφει για περιορισμένο αριθμό παραστάσεων. Εθνικό Θέατρο - Θέατρο Rex - Σκηνή «Ελένη Παπαδάκη», Πανεπιστημίου 48, στις 17.00 και 20.00.

• **Με έργα** Μότσαρτ, Πουλένκ, Μπάρτοκ, Σεν Σανς, Σκαλκώτα και Παπαγεωργίου η Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Πάνου θα παρουσιάσει μια μεγάλη συναυλία. Συντελεστές Μαρίνα Γιατκαουσκάτε, Χαράλαμπος Αγγελόπουλος, Κάρλος Ζουγανέλης, Βικτωρία-Φιράλμπα Κιζιμ, Νίκος Κυριόσσηλος, Χρήστος Παπαγεωργίου. Μουσική διεύθυνση Ντιαν Τσομπάνοφ. Αίθουσα τελετών ΑΠΘ, στις 21.00.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΑΙΜΙΛΙΑ ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗ akalogeraki@kathimerini.gr